

Riskó Kata

A folklórmozgalmak szerepe a szilicei tréfás verbuválás hagyományában

Szerzői kézirat. A tanulmány megjelent az *Ethnographia* 2017/1. számában.

A 20. század folyamán a népzene gyűjtők egyre gyakrabban szembesültek azzal a jelenséggel, hogy adatközlők a népzenei fesztiválokon, rádióműsorokon vagy korábbi gyűjtéseken bizonyos mértékig megismerték a kutatók, gyűjtők értékítéletét, s maguk is nagyobb érdeklődéssel fordultak saját hagyományuk felé.¹ Néptánc és népzene szempontjából különösen nagy szerepet játszottak ebben az 1931 és 1944 között minden évben megrendezett Gyöngyösbokréta bemutatók.² A század második felében az egyre nagyobb számú gyűjtés mellett a Magyar Televízió 1969-es Röpülj Páva vetélkedője és az azt követő pávakör–mozgalom, különböző folklórfesztiválok, később pedig a táncház–mozgalom jelentett hasonló hatást, amely a rádió és televízió terjedésének köszönhetően egyre erőteljesebben érvényesült. A folklórmozgalmak népzene- és néptánc-hagyományra gyakorolt hatását mégis kevesen vizsgálták.³ Erre és az ezzel összefüggésben kialakult kutatási problémákra jó példa egy gömöri táncos népszokás, a szilicei tréfás lakodalmi verbuválás. A II. világháború után már elhagyott és részben elfelejtett szokást a sziliceiek az 1960-as években a gyűjtők hatására felelevenítették, és a szomszédos Borzovával közös hagyományőrző csoportjukkal számos folklór-rendezvényen előadták.⁴ A szokás eredeti formáját és felújításának módját nem tárta fel részletesen a kutatás, a szakirodalom egy része ráadásul a népzenei mozgalmat célozta, ezért inkább egy egységes változat bemutatására törekedett, kerülve a bizonytalan pontok részletezését. Pedig a szokáson keresztül feltárt jelenségek külön-külön vagy együtt a tágabb terület más gyűjtéseiben is megfigyelhetők. E tanulmányban a szilicei tréfás verbuválást az MTA BTK Zenetudományi Intézet népzenei és néptánc archívumában található adatok, valamint a publikált források alapján vizsgálva keresek példákat arra, hogyan mutatkozik meg a folklórmozgalmak hatása egy falusi közösség hagyományaiban.

A tréfás verbuválás menete

A történeti szempontú kutatást megnehezíti, hogy a felújítás idejéről találjuk az első adatokat a szilicei tréfás verbuválásról, ezért nem teljes a tudásunk a hagyomány korábbi életéről, s a hiányos gyűjtési adatokból nehezen különíthetők el a felújítás hozadékai. A szilicei szokással kapcsolatban nem ismert, hogy a közeli Rudnán már a szilicei gyűjtéseket megelőzően, 1956-ban beszélt az akkor 64 éves Tencs Györgyné Barczy Julianna a fiatalkorában élő különböző szokásokról, köztük a tréfás verbuválásról.⁵ Szilicén a feltárás és újratanulás az 1960-as években Takács András néptánckutató ösztönzésére indult, helyi kulcsfigurája pedig az 1910-ben született, vadászként dolgozó id. Mezei

¹ A tanulmány az MTA BTK Zenetudományi Intézet Népzene- és Néptánckutató Osztályán készült. Rövidebb formában előadasként elhangzott 2015. decemberében a Vilniusban tartott *Regional Investigations of Musical Folklore* című nemzetközi tudományos konferencián.

² Gönyey 2011.

³ A magyar néptáncok területén hasonló problémákat vizsgált általánosságban Dóka 2011, az erdélyi táncházmozgalom vonatkozásában Könczei 2014, egy mezőszéki falu táncéletével kapcsolatban pedig Varga 2014.

⁴ Takács András részletesen ismertette a szokás menetét a tánc leírásával és azt kísérő dallamával együtt. Takács 1971: 3–4. és 36–43.; Takács 1990: 18–19; Takács – Fügedi 1992: 65–76.

⁵ Rudna (Görmör és Kis-Hont), 1956. november 10. Gyűjtő: Manga János. MTA BTK ZTI Népzenei Archívuma, Mg 4337 B. A hangfelvételekre vonatkozó adatok a továbbiakban is az intézmény archívumára vonatkoznak.

Sándor volt, aki régóta aktív szerepet vállalt a hagyományőrzésben, például már a CSEMADOK létrejöttének évében, 1949-ben megalapította annak szilicei szervezetét.⁶ A szilicei tréfás verbuválás első gyűjtési adatai a vele és az 1913-ban született Ádám Gyulával, továbbá a szintén szilicei Szapár Imrével 1968-ban és 1969-ben felvett beszélgetések. 1969-ben és egy 1973-as folklórfesztiválon már hang- és részleges filmfelvétel is készült a hagyományőrző csoport előadásáról. 1981-ben pedig egy hang nélküli filmfelvétel mellett Ág Tibor a szokásról beszélgetett helyiekkel.⁷

Mezei és Ádám szerint a tréfás verbuválás a háború előtt a lakodalomban, illetve fonókban a multság vége felé mindig előkerült. Az 1981-es gyűjtés adatközlői megerősítik, hogy a multságokban, általában éjfél után nők jelenlétében is játszották, a lakodalomban való gyakorlását viszont ekkor a férfiak egymás közti szórakozásaként interpretálják, amelyre éjfélkor került sor, mikor a menyasszony kontyolása idején a férfiak egyedül maradtak, vagy hajnalban, mikor a nők már hazamentek. Rudnán pedig kifejezetten a lakodalom előtti napon, a vőlegényes háznál tartott konyhatáncon járták, amely *már olyan ingyen tánc volt a fiatalságnak, s ahogy Tencs Györgyné szavaiból kitűnik, nem csak a legényeknek. Amint a sziliceiek elmondják, a jó hangulatban egy-egy legény no csak kezdjük a verbunkot, no fiúk, verbunk felkiáltással indította a játékot, s ezzel ő a tánc vezetője, a verbunkos káplár – Ádám Gyula elmondásában parancsnok – lett, aki egy-egy vaskos humorral fűszerezett verssel egyesével sorozott be regrutákat. Minden újabb besorozott után zeneszórára táncoltak, amíg a káplár a zenét a következő legényhez fordulva újra és újra leállította. Az egyes rigmusok után rövidebben, a szokás végén pedig hosszabban járt táncok a káplár által vezetett labirintus-, illetve körtáncok voltak, amelyek lényege a vezető minden mozdulatának pontos követése volt. Az adatközlők szívesen mesélnek a szokásnak erről a részéről, hogyan mentek a katonák a káplár után, Ádám Gyula szavaival élve *körbe-körbe, ki az ablakon, be vissza az ajtón, aztán át a lócák alól*. Mezei arról is beszámolt, hogyha a káplár megcsókolta a menyasszonyt, a szeretőjét, vagy rálegyintett kicsit az arcára, mindnek így kellett tennie, vagy mikor kimentek az udvarra, mind betettek a szájukba egy fadarabot, s pásztorkutyaként jöttek be. A táncban lemaradókra vagy a beállni vonakodókra a káplár nádpálcával odacsapott. Ádám Gyula és Mezei Sándor ezzel kapcsolatban jobban kiemelik a szokás durva humorát, Ág Tibor adatközlői viszont a közösség nyomásának jelentőségét hangsúlyozzák, hiszen a tréfás verbunk mindenki által szeretett multság volt, amit senki sem akart volna megbontani. Mikor teljes lett a besorozottak létszáma – az adatközlők 10–20 körüli különböző létszámokat említenek –, a körben álló legények letérdeltek, s a káplár vezetésével esküt tettek. A játék a szokásban katonaként szereplők táncával ért véget, vagy ha nők is voltak jelen, csárdásba torkollott. Ádám Gyula szerint a játék másfél órán át is tarthatott.*

A szokás szilicei hagyománya

A szakirodalom számos adatot közöl a szokástípus alföldi változatairól, amelyeket elsősorban a II. világháború előtti időszakban gyakoroltak.⁸ Gömör megye más terepüléseiről a Zenetudományi Intézet népzene- és néptánc archívumában nem találunk tréfás verbunkra vonatkozó információt, s

⁶ Takács 2014: 12.

⁷ Szilice (Gömör és Kis-Hont), 1968. július 11. Gyűjtő: Martin György, Quittner János. Mg 1896 A-B; 1969. július 20. Gyűjtő: Quittner János, Sárközi Csilla. Mg 3531A; valamint 1981. Gyűjtő: Ág Tibor. MTA BTK ZTI Ág Tibor gyűjteménye, 118A magnószalag.

⁸ Kaposi–Maácz 1958: 44–45, Papp 1958, Varga 1958, Kiss 1956: 137–138, Ujváry 2007: 491-496, Tóth 2011: 59–69, 192, 216. Maácz László az Abauj megyei Pusztafalura is hivatkozik, erről azonban egyedül Molnár Istvántól tudunk, aki 1947-ben gyűjtött táncot három korábbi Gyöngyösbokrétás előadótól. Szentpál 1953: 13. Nem említi viszont a szokást a település kapcsán Ébner 1942, Szendrey 1939 és Martin 1983: 131–134.

nem említi a szakirodalom sem.⁹ Éppen ezért felmerül a kérdés, hogy a II. világháború előtt még élő és az 1960-as években újra elővett szokás vajon milyen mélyen gyökerezett a helyi hagyományban?

Míg a szilicei tréfás verbunk két világháború közötti életéről több adatközlő egybehangzóan és egyértelműen informál, addig az azt megelőző korszakra vonatkozó tudásunk kevés és bizonytalan. Ádám Gyula és Mezei Sándor egyaránt Vincze Kovács Jánost említik a szokás II. világháború előtti kulcsembereként. Ádám Gyula szavai összhangban állnak a ténnyel, hogy a szokás az Alföldön széles körben elterjedt, Gömörben viszont nem. Elmondása szerint Vincze gyilkosság miatt a váci börtönben volt öt évig körülbelül az 1890-es években, ott tanulta a verbunkot kiskunsági ismerőseitől, s ő hozta a szokást Szilicére. A 20. század elején már biztosan élhetett itt a szokás, ugyanis az 1902-ben született Vincze Béláné kislányként már látta a verbunkot,¹⁰ a szokás gömöri elterjedtsége miatt pedig különösen fontos, hogy az 1894-ben született rudnai Tencs Györgyné is fiatalkorának szokásai között említi. Arról azonban nincs információnk, hogy az adatközlők által megadott legkorábbi adatok időpontja, tehát körülbelül az 1910-es évek, illetve Vincze József börtönviselését tekintve az 1900-as évek előtt ismerték-e Szilicén és környékén a tréfás verbuválást, s hogy Vincze Kovács János valóban a teljes játékot hozta-e, vagy esetleg csak szövegeket. Mezei Sándornak rokona, apósának bátyja volt Vincze Kovács János, és talán ezzel is összefügghet, hogy Vincze váci börtönviselését nem említi. 1969-ben elmondja, hogy serdülő korában, tehát valószínűleg az 1920-as években Vincze, aki *annak idején benne volt a község vezetőségében, és itt, mint rendőrség szerepelt a községünkben*, megszervezte a verbunkot. Nem tudjuk, hogy ez az élő hagyomány irányítottabb művelését jelentette, vagy a talán nem is olyan mélyen gyökerező szokás nem élt volna Vincze ösztönzése nélkül. Mindenesetre kitűnik, hogy a hagyomány fenntartásában már a 20. század első felében is lényeges szerepet töltött be egy a szokás iránt elkötelezett és a közösségben vezető egyéniségként elfogadott falusi ember. Igyekezete a hagyomány iránt érdeklődni kezdő és azt felújítani kívánó korszaknak magára a népre gyakorolt hatását is tükrözheti, melyet a település határon kívülre kerülése csak felerősíthetett.

Tisztában áll előttünk a szokás 1960-as években történt felújításának folyamata. Takács András leírása, illetve az első adatközlők információja szerint a háború után a hagyomány kopásával együtt feledésbe merült a tréfás lakodalmi verbunk is. 1981-ben az adatközlőktől homályos adatokat hallunk a szokás háború utáni életéről, de nem derül ki egyértelműen, hogy ez a háború előtti szokás front utáni – akár csak rövid ideig való – túlélését jelenti-e, vagy a felújításra emlékeznek, amit viszont időben rosszul tájoltak be. Mindenesetre mikor Takács először, talán 1952-ben¹¹ találkozott Mezei Sándorral, Mezei nem emlékezett a részletekre, de a kutató későbbi kérdezősködésének hatására elkezdte összeszedni azokat. A szokás felújítása tehát gyűjtői hatásra indult, de a hagyományőrzés iránt már korábban elköteleződött helybéli Mezei vitte végbe. A gyűjtők érdeklődése és esetleges biztatása mellett a sziliceiekre bizonyára a CSEMADOK által már a Magyar Televízió Röpülj Páva vetélkedője előtti évben, 1968-ban megrendezett első Tavasz Szél fesztivál, valamint a különböző más területi rendezvények is ösztönzően hathattak, amelyek közül az 1968-as gombaszögi fesztiválon a szomszédos Borzova csoportja is szerepelt különböző táncokkal.

1968-ban Mezei szerint megkezdték a *kultúrmunkát*, az 1969. júliusában készült gyűjtés pedig egyértelműen rögzíti a tréfás verbunk felelevenítésének első időszakát. Mint Mezei mondja, a szokást ekkor az 50-60 évesek tudták, s bár ők már nehezen járnak, megpróbálják a fiataloknak továbbadni és így fenntartani a hagyományt. Ebben az évben a tréfás verbuválást a gyűjtők a játékos toborzással,

⁹ Pl. Ujváry 2002.

¹⁰ Szilice (Gömör és Kis-Hont), 1981. Gyűjtő: Ág Tibor. Ág Tibor gyűjteménye, 118A.

¹¹ Takács 2014: 14.

versekkel, esküvel együtt hangszalagra rögzítették.¹² A szomszédos Borzovát Takács András már 1971-ben említi a tréfás verbunkkal kapcsolatban,¹³ Gál Sándornak A Hétben közölt rövid beszámolója szerint pedig 1972-ben alakult a közös folklórcsoport,¹⁴ amely később számos rendezvényen, köztük a járási Csemadok- napokon, a gombaszögi Országos Dal- és Táncünnepélyeken, a zselízi Országos Népművészeti fesztiválon és az 1973-as kalocsai Duna Menti Népek Nemzetközi Folklórfesztiválján is fellépett.¹⁵ A hagyomány továbbadása és fenntartása mégis csupán részlegesen sikerült. Takács András 1981-es gyűjtésén az akkor 52 éves ifjabb Mezei Sándor volt a legfiatalabb,¹⁶ akinek jelenléte ráadásul, minthogy a szervező fia, talán nem is reprezentatív. Legfeljebb a tíz évvel korábban megkezdett felújítás fiataljai vehettek részt a játékban, s a tréfás verbuválás szokása hamarosan eltűnt Szilice életéből. Az 1995-ben id. Mezei Sándorral készült interjú szerint akkor már csak a borzovaiak tartották fenn a hagyományőrző csoportot.¹⁷ Nincs adatunk a játék későbbi előadásáról, s 2004-ben már csak mint régi szokást meséli azt ifjabb Mezei Sándor.¹⁸

A szöveg feltárásának problémái

Az adatközlők a gyűjtők első kérdéseinek idején a szokásra emlékeztek, a toborzóversekre azonban már nem. Nem szokatlan ez annak fényében, hogy Varga Gyula szerint a bizonyára nem népi eredetű szöveget mindig csak egy-két ember tudta a falvakban, akiktől a fiatalabbak lejegyezték.¹⁹ Így történhetett egykor Szilicén is. Mezei szerint Vincze Kovács János korábban leírta a versek egy részét,²⁰ s az 1968-as gyűjtésen Ádám Gyula is elmondja, hogy körülbelül 30 évvel azelőtt lejegyezte a szövegeket, de már csak egy-egy részletre emlékezik. Ág Tibor 1981-es gyűjtésének egyik adatközlője spontánként állítja be a verselést: *azelőtt egymást szórakoztatta a nép, és ennek nem volt, hogy is mondjam, törvényes szövege. A tánc vezetője kigondolt egy olyan rímes részletet, például a termeted látom, hogy elég nagy, olyan a fejed, mint egy kerékagy.* Figyelemre méltó, hogy az első adatokban felidézett tréfás rigmusok többnyire kétsorosak, ezért valóban spontánabb bekiáltás hatását keltik. Mezei is említette 1968-ban, hogy a már meglévő szövegeket annak idején meg-megtoldották, így az egyre hosszabb lett. Kigondoláson azonban alapvetően a hagyományban megszokott sorok, strófák szabadabb felhasználását kell értenünk. Annál is inkább, mert az Ág Tibor adatközlője által felidézett sorpárt megtaláljuk a tréfás verbunkok *Bölcs Jupiter, ki a földet igazgatod...* kezdetű, széles körben elterjedt szövegtípusában,²¹ amelynek egy változatát Papp László Hosszúpályiban gyűjtötte, cikkének 1942-es kiadását pedig Kaposi Edit és Maácz László újraközölte 1958-ban a Magyar népi táncok és táncos népszokások című könyvben.²² Az 1981-es gyűjtésnek a tréfás verbunk szövegére vonatkozó adatai a felújítás miatt már egyébként is óvatosan kezelendők, de nem kizárt, hogy bizonyos mértékig a felújítás előtti gyakorlat spontánabb voltára reflektálnak.

Ádám Gyula szavai szerint az első strófa ez volt:

¹² Szádvárborsa-Szilice 1969. július 20. Gyűjtő: Quittner János, Sárközi Csilla. Mg 3531B.

¹³ Takács 1971: 3. és 39.

¹⁴ Gál 1974.

¹⁵ Takács 2014: 14.

¹⁶ Takács 1990: 3.

¹⁷ Takács 2014: 15.

¹⁸ Tari 2010: 138.

¹⁹ Varga 1958: 112.

²⁰ Takács 2014: 13.

²¹ Tóth 2011: 192, 216.

²² Papp 1958.

[Látom] *pajtás derék termetedet,
dirib-darab lófasz járja meg a seggedet!
Állj be pajtás a seregembe!*

Másik strófa:

*Látom pajtás, a termeted nagyszerű,
A fejed tetején egymást bassza a tetű!*

Ezen kívül csak egy sorra emlékszik:

Van már egy regrutám, örülök szívembe.

A verseket a háború *elvitte, vagy elkallódott jobban mondva köztünk, de most lassacskán a nyomába léptünk*, mondja Mezei 1968-ban. Takács így emlékezett erre: *Hosszú kutatás után a szakirodalomban találtam a tréfás verbunkhoz megfelelő verseket, strófákat. A következő találkozásunkkor, újdonságként, mintha a szomszéd faluban hallottam volna, elmondtam a verseket. A hatás a számításomnak megfelelő volt. Hónapok múlva Sándor bácsi is előállt az általa a faluban felkutatott versekkel.*²³ 1968-ban Mezei a következő strófákat mondta, pontosabban a beszéd jellege alapján vélhetően olvasta:

*Hallod-e te primás, valamit tudok rád,
Amúgy kankutya módjára baszd meg a mostohád!*

*No te brúgós pajtás, rád kerül a sor,
Száradj meg te úgy, mint amit a kezvedbe fogdosol!*

*Ejnye, te barna kislány, de elpirultál,
Talán azt szégyelled, hogy egyszer adtál?
Ne félj, nem vallom ki, csak még egyszer adjál,
Nekem is jó lesz, meg neked se fáj!*

A gyűjtő kérdésére az eskü szövegét is el tudja mondani, amely viszont már kétséget ébreszt, ugyanis megegyezik annak a változatnak az eskü-szakaszával, amit a bihari Hosszúpályi mulatságos verbunkosa alapján Papp László publikált. A gyűjtések hiányosságai miatt nem ismerjük az ekkorra összeírt teljes szöveget, s nem tudjuk pontosan azt sem, hogy milyen forrásokból, hogyan állította össze őket Mezei. Ezt követően viszont egyértelműen változás történt. Az 1969-ben már teljességében bemutatott és magnószalagra vett szokás szövege a korábban rögzítetténel jelentősen bővebb, és az azzal párhuzamba állítható részei sokszor eltérnek attól. A szokás más elemei mellett a szöveg eredeti obszcenitására is vonatkozhat az a Mezei által szavalt ügyetlenebb új strófa, amellyel az 1969-es gyűjtésen elhangzott változat kezdődik:

*Tisztelt vendégsereg, én most hozzátok fordulok,
Én most egy kis tréfát csinálni akarok.*

²³ Takács 1983.

*Azért aki gondolja magába, hogy nem érti a tréfát,
Egy pár percre tessék, hogy hagyja el a mulató szobát.*

A verbunkot kezdő mulatsági felkiáltást helyettesítő kimódoltabb kezdés figyelmeztetése azonban már kevésbé indokolt, mint ahogyan azt a korábban gyűjtött versek sejtetnék. A strófák jóval hosszabb sora a tréfás verbunkok már említett *Bölcs Jupiter, ki a földet igazgatod* kezdetű típusába tartozik, és szinte teljesen azonos azzal a variánssal, amelyet Papp László közölt korábban Hosszúpályiból. Valószínű, hogy a gyűjtőknek is része volt a szöveg változásában. Takács András az 1971-es kötetében leírja, hogy az ott közölt szöveget Kaposi és Maác említett könyvéből, tehát Papp László ott újra kiadott cikkéből vette át, s hogy a szöveg nagyjából megegyezik a szilicei és borzovai táncrigmus szövegével, illetve annak nyomdaképes változata.²⁴ Nem tudjuk, hogy mit jelent pontosan a Papp által kiadott szöveg „nagyjából” való egyezése a szilicei verbunk szövegével. Azt is csak sejthetjük, hogy a Papp László által közölt változat volt az a szöveg, amelyből Takács az első gyűjtések idején Mezeinek felolvasott. Mivel a szövegek stílusának különbözősége ellenére találunk bennük közös motívumot, nem zárható ki, hogy a nagy területen ismert szövegtípus egy variánsa élt itt a településen, amelynek elemeire ráismerve a sziliceiek elfogadták a Takácstól kapott változatot.

Miután a játék folyamatában megtörtént a toborzás és az eskü, majd a káplár által vezetett tánc is lement, a korábban elmondott szilicei szövegek is helyet kapnak a játékban, de ezek sem pontosan a korábban hallott formában. E három strófát Takács mint az eredetiből való ízelítőt közli,²⁵ de nem derül ki egyértelműen, hogy volt-e több strófa a helyi hagyományban. Az első gyűjtésekhez képest az obszcén kifejezéseket enyhítették, így jött létre a *dirib-darab lószőr* és a *suhintsd meg a mostohád* formula:

*Derék legény vagy te, látom termetedbe,
Illenek is egy fűzfakard kezdedbe,
Keserű lapuból csákó a fejedre,
Holmi diribdarab lószőr a fenekedbe.*

*Hejnye te kislány, de elpirultál,
Talán azt szégyelled, hogy egyszer adtál?!
Ne félj nem mondom meg, csak még egyszer adjál,
Neked is jó lesz, meg nekem sem fáj.*

*Hallod-e te primás, valamit tudok rád,
Amúgy kankutya módjára suhintsd meg a mostohád!
No te kontrás pajtás, rád kerül a sor,
Száradj meg te úgy, mint amit a kezdedbe fogdosol!*

A Takács által egyértelműen szükségesként feltüntetett változtatásokkal Mezei Sándor is azonosul. A gyűjtésben említi, hogy a szövegen lehet változtatni, hiszen az az akkori fiatalágnak az szerinte kicsit már *fás*, lévén *eléggé pikáns*. Későbbi interjújában pedig elmondja, hogy Vincze Kovács János szövegeit már sokan átirták, például a helybeli tanítók. A korábban gyűjtött szövegek az 1969-ben eljátszott szokásban elkülönülnek a *Bölcs Jupiter* kezdetű szövegtől, de ez nem ésszerűtlen,

²⁴ Takács 1971: 39. Takács 1992-ben e kommentár nélkül közli ugyanezt a szöveget.

²⁵ A primásra vonatkozó sorspárt itt nem finomították. Takács 1971: 39.

hiszen előbbiek három strófája közül kettő nem a sorozáshoz kötődik, hanem egyik az ott álló lányok egyikéhez, másik a zenészekhez szól.

Csak sejthetjük, hogy 1973-ban, a szilicei és borzovai közös folklórcsoport kalocsai nemzetközi folklórfesztiválon rögzített előadásán²⁶ a fellépés célszerű hosszával összefüggő gyakorlati okai voltak annak, hogy nem hangzott el az összes toborzóvers. A dramatikus logika viszont még inkább érvényesült azáltal, hogy a szilicei gyűjtéshez köthető toborzó témájú strófa is a többi verbuváló szöveg között hangzott el. A beköszönő strófát prózai felkonferálás helyettesíti, amelyben új elem a szokást az 1848-as forradalommal összekapcsoló eredetmagyarázat, amelyhez hasonló Varga Gyula is rögzített Biharban:²⁷ *Tisztelt uraim, bocsánatot kérek, amint fogják látni, így szedték a katonákat régen, 1848-ban a nemesek a jobbágyokat. Aki a viccet nem értené, nagyon kérem, kis időre hagyja el a nézőközönséget.*

A szokás és a kísérőzene kapcsolata

Zene és tánc kapcsolata kevésbé problematikus. A szilicei tréfás verbuválást az elbeszélések szerint mindig hangszeres zene kísérte. A káplár egyedül kezdte a táncot, s minden egyes toborzóvers után újból zene és tánc következett. Amint Maácz László felhívja a figyelmet, ez nem általános a különböző tréfás verbunkokban, Maácz csupán a Békés megyei Dévaványáról és az Abaúj-Torna megyei Pusztafaluról említ hasonló adatot.²⁸ A szokáshoz kötődő felvételeken mindig ugyanazt a dallamtípust halljuk. E dallamot a területen már többször, több zenésztől gyűjtötték korábban, de egyik esetben sem utalnak az elnevezések sem a szilicei szokásra, sem általában a tréfás lakodalmi verbuválásra, és a felvételek körülményeiről vagy a gyűjtött anyag funkciójáról sem tudunk meg részleteket. Manga János 1955-ben és 1956-ban *Verbung* néven gyűjtötte Rudnán a mindkét 18 évesként feltüntetett Rusznyák Pál primástól és kísérőitől (1. kotta),²⁹ 1956-ban és 1961-ben pedig *Miskolci verbung*-ként a berzétei Kristóf, vagy ahogyan a helyiek nevezték, Figur Jancsi primás vezette együttestől.³⁰ Manga utólag beírta a jegyzőkönyvbe, hogy *vö. Szilice*, ennek apropóját és időpontját azonban sajnos nem ismerjük. Mivel sem Rusznyák nevelkedésének helyéről, sem a szokások gyakorlásának legkésőbbi időpontjáról nincs pontos adatunk, nem tudjuk, hogy az 1955-ben 18 éves Rusznyák látta-e egyáltalán korábban a szilicei vagy a rudnai szokást. A zenészek gyakorlatát ismerve nem kizárt, hogy azt akár élő táncfunkció nélkül, mintegy előadási darabként is megtanulhatta.³¹ Nem tudunk meg többet a Kiss Lajos által a Rimaszombat, illetve Tornalja vonzáskörzetéhez tartozó

²⁶ Szilice és Borzova (Gömör és Kis-Hont), a felvétel Kalocsán készült. 1973. aug. 18. Gyűjtő: Martin György, Pálffy Gyula, Pesovár Ferenc, Sztanó Pál. Mg 2895, Ft. 828.

²⁷ Varga 1958: 112.

²⁸ Kaposi–Maácz 1958: 45.

²⁹ Rudna (Gömör és Kis-Hont), 1955 január. Gyűjtő: Manga János. Játszotta: Rusznyák Pál (18), Kónya Kálmán (38) és Ikri György (74). Mg 4335 B. és 1956. november. Játszotta: Rusznyák Pál primás (18) és Kónya Kálmán brácsás (40). Mg 1623 A.

³⁰ Berzéte (Gömör és Kis-Hont), 1956. november. Gyűjtő: Manga János. Játszotta: Figur Jancsi primás (49), Kristóf István kontra (30), Polák János bőgő (22). Mg 1623 B. és 1961. július 1. Játszotta: Figur Jancsi primás (54), Kónya Kálmán kontra (44), Polák László bőgő (36). Mg 4345 B. Utóbbi Tari Lujza lejegyzésével együtt megjelent Richter 2012: II. Észak, 04_02b.

³¹ A jelenség erdélyi példáit lásd Pávai 2012: 33–36.

Nemesradnóton 1958-ban gyűjtött *Verbunk-csárdás* hagyományos használatáról sem.³² Ág Tibor 1967-ben egy Figur vezette zenekartól több dallamot gyűjtött, amelyek legtöbbször utal valamilyen táncra, a most tárgyalt verbunkdallam *Régi verbunk* néven felvett változata mellett azonban nem.³³ A felsorolt felvételek táncadatainak hiányát magyarázhatja, hogy a szokást már nem gyakorolták. A gyűjtők vélhetően általában véve verbunkdallamról kérdezték a zenészeket, a már nem élő hagyomány ismerete híján pedig a tréfás verbuválásra vonatkozó konkrét kérdésre nem került sor.

Az 1969-ben kétszer is felvett tánchoz, illetve a teljes szokáshoz egyaránt a környék neves primása, az 1907-ben született Figur szolgáltatta a zenét,³⁴ aki Ádám Gyula előző évi közlése szerint valaha legjobban tudta játszani azt. Figur 1981-ben szóban is megerősíti a dallam és a szokás kizárólagos kapcsolatát. Ugyanakkor Takács leírása szerint a szokás speciális dallama mellett más népszerű dallamot is játszhattak,³⁵ Martin György pedig 1968-ban a vasvári néven jól ismert dallamot énekelte el Ádám Gyulával szilicei verbunk dallamaként, s nem tudjuk, hogy ezt vajon Ádám korábbi, fel nem vett adatközlése indokolta-e. Mindenesetre Ádám megerősítette, hogy a szokáshoz tartozóként kért dallam a *vasvári* nótája is. A rudnai lakodalmi verbunkról beszámoló Tencs Györgyné sem nevezi meg a szokáshoz húzott dallamot, csak annyit tudunk meg, hogy *akkor meg olyan különlegesen húzott is a cigány nekik*, ami a rudnai Rusznyák repertoárjából inkább a kevésbé ismert *miskolci*, mint a vasvári verbunkra utal.

A dallam történeti vizsgálata a néphagyományhoz való szerves tartozását igazolja. Kapcsolatai felfedezhetők a 19. század legelején bécsi zeneműkiadóknál megjelent magyar vonatkozású táncgyűjteményekben, s a típus népszerűségét tükrözi, hogy változatai több forrásban felbukkannak.³⁶ Jellemző, hogy az ezeket tartalmazó gyűjtemények mindegyike szerzői név nélkül jelent meg, s címük is a magyar közzenéhez való tartozásukra utal. A kor táncainak ahhoz a rétegéhez tartoznak tehát, amely Papp Géza megfigyelése szerint zenei stílusában eltér a szerzőkhöz kötött egykorú magyar táncokétól.³⁷ A történeti forrásokból ránk maradt táncok és a miskolci verbunk nem szoros párhuzamok, de a harmóniai váz és dallami körvonal szempontjából is rokonai egymásnak. Rusznyák Pál kottapéldában közölt változatát, a könnyebb áttekinthetőség kedvéért elsősorban a kevésbé díszített, gyorsabb, esztammal kísért strófát az 1803-ban megjelent, a galántai cigányzenészek magyar táncait kiadó sorozat 21. darabjával (2. kotta) összevetve látható, hogy különösen a dallamok első felében szoros a kapcsolat. A nép verbunk négyütemnyi első sora a tonika, szubdomináns, domináns és tonika funkciók ütemenkénti megvalósításával a bécsi klasszikus zene teljes autentikus zárlatát járja be, majd lényegében azonos módon újra elhangzik. A kottás

³² Nemesradnót (Gömör és Kis-Hont), 1958. november. Gyűjtő: Kiss Lajos. Játszotta: György Antal cigányprimás (48). Mg 846 A.

³³ Berzétekőrös (Gömör és Kis-Hont), 1967. október 28. Gyűjtő: Ág Tibor. Játszotta: Figur János primás, zenekar. Mg. 3532B.

³⁴ Berzéte, felvétel Szilicén (Gömör és Kis-Hont). Gyűjtő: Quittner János, Sárközi Csilla. Játszotta: Kristóf Figur János primás, és kontra. 1969. VII. 20. Mg 3531A. Megjelent Richter 2012: I. Tánczene, 3A_19. A bemondásból kiderül, hogy a felvétel dokumentációjában tévesen szerepel az adatközlő neve, Figur János nem kontrás, hanem primás.

³⁵ Takács 1990: 19.

³⁶ Magyar táncok 8., Ausgesuchte Ungarische Nationaltaenze im Clavierauszug von verschiedenen Ziegeunen aus Galantha (1803) 9. és 21., 22 originelle ungarische Nationaltänze 1. Heft 14., az 1810–11-re tehető 25 originelle ungarische Nationaltänze 4. Heft (1810–11) 6., Originelle Ungarische Nationaltänze (1808 k.) 11. A típus távolabbi rokona: 24 originelle ungarische Nationaltänze 3. Heft (1810–11 k.) 20., Saltus Hungarici (Nyitra megyében talált kézirat, 18. század) 3. A nyomtatott forrásokban kiadott táncok újra megjelentek Papp 1987. A kéziratos gyűjteményről lásd Domokos 1966, a kotta pedig Domokos 1978: 119.

³⁷ Papp 1976: 233–4.

forrásokban fennmaradt táncokban nemcsak a harmóniamenet ugyanez, hanem a dallam főhangjai és egyes fordulatai is hasonlóak. A kottás gyűjteményekből ismert dallamok ritmikailag, dallamilag és formailag is különböznek egymástól, ami a típus korabeli elterjedtségét, variabilitásán keresztül közzenei létmódját tükrözi. A népi verbunkban is karakteres dallamfő a történeti forrásokban is jelen van, s többféleképpen valósul meg (3. kotta). Szintén rokon a népi és történeti források második félstrófájának harmónaváza és a dallammenete, de kevésbé szoros a kapcsolat, az pedig nem szokatlan, hogy a hangszeres zenében viszonylag változékonnyabb ritmikában általában véve kevesebb a rokonság. Nem valószínű, hogy a városi hagyomány folyamatos visszahatása segítette volna népi fennmaradását, hiszen míg például a Gömörben a széles körben elterjedt *vasvári* egyik dallamának, a Martinovics–indulónak a 19. század első felétől kezdve a 20. századig folyamatosan felbukkannak különböző történeti forrásai,³⁸ addig e dallam későbbi előfordulásáról, a kávéházi cigányzenében való ismertségéről nem tudunk. Csak sejthetjük, hogy a szokáskeret segítette abban, hogy a távolabbi területről való történeti forrásokban számos adattal jelenlévő, de a 20. századi népzene gyűjtésekben Gömör megye e részén kívül máshonnan nem ismert hangszeres népi dallam itt több településen is élt a 20. században.

A kísérezene újabb változásai

A szokás felújítása és szervezett előadása idején készült felvételek közül több lényegesen különbözik a korábban gyűjtött változatoktól. Figur Jancsi előadása negyedszázadon átívelően hasonló, és a hangnemi különbséget leszámítva (Figur G–dúrban, Rusznyák D–dúrban játssza)³⁹ igen közel áll hozzá Rusznyák Pál változata. Dallamilag valamivel jobban különbözik ezektől a nemesradnóti György Antal által játszott variáns burdonkíséretet imitáló kezdete. A verbunkot Rusznyák és Figur a korai felvételeken dúvóval kísért lassúnak, két vagy három lassú után pedig esztammal kísért frissnek is eljátszotta, a szokást viszont Figur csak a lassúval kísérte. 1969-ben viszont, a szokás keretében ráadásul lényegesen lassabban húzta a verbunkot, mint általában. Míg ugyanabban az évben a különálló táncfelvételeken a kezdő tempó ♩=126 körüli, ami a dallam először négy, másodszer öt strófája alatt körülbelül ♩=160-ra gyorsul, a tréfás verbunk eljátszásakor a toborzóversek között ♩=96–104 között mozgott a tempó. A szokást záró táncban Figur ugyanezt valamivel gyorsabban, de még mindig csak ♩=116–120 körüli tempóban játszotta, s ekkor már díszíteni is jobban próbálta. Szintén a felújított szokás keretével függ össze, hogy a lakodalmi verbunk toborzás részében, tehát amikor a káplár egy-egy rövid verssel egyesével választja ki a legényeket, Figur minden alkalommal csak egy-egy félstrófát húzott, váltakozva a dallam első és második felét játszva. E megtervezett, szabályos rendben a káplár Takács András által közölt, zenészeknek szóló *Húzd!*, illetve *Állj!* instrukciói nem hangzanak el. A szokást záró hosszabb közös táncban is csak félstrófák szólnak, mert a táncot egy-egy további vers mindig újra megakasztja.

³⁸ E verbunk történeti forrásairól lásd Major 1926: 26–28.; Major 1953: 223–225.; Kiss 1960: 279–290.; Tari 1989: 91.

³⁹ Rusznyák 1955-ös felvételén a szokatlanul mély bemondásból és a lassú tempóból technikai problémára, lassulásra következtethetünk. 1956-ban D–dúrban játszotta a dallamot. Figur mindig G–dúrban játszotta. A kivételt jelentő 1961-es felvételén, amely lejegyzéssel együtt szerepel a Magyar Népzenei Antológiában, F–dúrban játssza. Az azonos szalagon szereplő másik gyűjtés hangszínenben különböző bemondása azonban arra utal, hogy talán szintén technikai probléma okozott mélyülést, amelyet a szokottnál lassabb tempó is alátámasztana. 1981-es felvételén a másik verbunkdallam hangneme teszi egyértelművé, hogy Figur itt is G–dúrban játszotta a szilicei verbunkot.

Jelentősebb eltérések hallhatók a zenében és a szokás más elemeiben azon a felvételen, amely a szilicei és borzovai közös folklórcsoport 1973-as kalocsai folklórfesztiválon való szerepléséről készült. Ez az egyetlen filmes gyűjtés, amely nem csupán a táncot, hanem a zenét és a szokás többi részeit is rögzíti. Gyakorlati szempont állhatott a szöveg kapcsán már említett rövidítés mögött, s hogy a dallam sem hangzott fel minden strófa után. Amikor viszont a zenészek eljátsszák, akkor a teljes strófa, vagy még gyakrabban a szinte teljes, valamivel a vége előtt nyitva hagyott strófa szól. A káplár ezen a felvételen sem instruálja a zenészeket hallható szóval. A színpadra állításból adódik, hogy a fellépők csupán a mutatvány kedvéért, a tánc közben, öncélúan állítottak az üres pódiumra a tánc egy asztalt, hogy rögtön átbújhassanak alatta. A szöveghez hasonlóan a cselekmény is finomodott, például a káplár nem üti meg ténylegesen a tréfás regrutákat, inkább az asztalra csap nagyot a pálcával. Különbözik az eddig bemutatott felvételektől az elhangzott dallamváltozat is (4. kotta). A kísérő zenekarról sajnos nincsen adatunk, de zenei sajátosságai alapján minden bizonnyal nem a más felvételeken egyértelműen másképp játszó Figur vezette. A dallam hangneme D-dúr, szerkezete, körvonala egyezik a *miskolci verbunkkal*, de eltér a határozott, csárdáshoz közelebb álló 2/4-es metrizálásban, egyes pontozások és a díszítés hiányában, a jellegzetes kezdő ugrásokat pedig gyakran aprózottabb dallammenetek helyettesítik. A kíséret a frissekben vagy ugrós táncokban megszokott esztam, a tempó azonban nem gyors. Összességében elvész a tágabb terület verbunkjaira általában jellemző könnyedség, a ritmus kiélezettsége, és az előadásmódot a 2/4-es metrizálással is összefüggésben sokkal inkább valamiféle hangsúlyozott „parasztosság” jellemzi. A verbunkdallamnak ugyanezt a változatát hasonló előadásban halljuk Ág Tibor 1979-es borzovai felvételén, amelyen a dallamot publikáló kötet adata szerint a közeli kisváros, Pelsőc cigányzenekara játszik.⁴⁰ Nem tudjuk, miért különböznek ezek felvételek a dallam más előadásaitól. Kevésbé a színpadi előadásból eredő okra gondolhatunk, mint inkább általában a verbunkhagyomány kikopására, s arra, hogy a zenekar nem ismerte a szokást és zenéjét. További vizsgálatot érdemelnének tágabban a térség fesztiválszereplésein elhangzott dallamok, de általánosságban elmondható, hogy a verbunkok hasonló előadásmódja gyakran megfigyelhető ezeken az alkalmakon. A különbségeket egy másik dallamtípus is segít megérteni. Lajtha 1929-es borsodi, cserépváralji gyűjtésének egy *Verbunkosa* elsősorban első felével kötődik az itt tárgyalt típushoz.⁴¹ E dallam több közeli változatát gyűjtötték a magyar népzene északi dialektusterületének keleti felén. Lugossy Emma a korábban Heves megyéhez tartozó Nagyvivánon 1951-ben, egy 75 éves földművestől gyűjtött *Sarkantyús tánc* kísérőzenéjeként közölte.⁴² 1952-ben Kerényi György és Kertész Gyula Sajóládon *Sarkantyús csárdásként* vette fel (5. kotta).⁴³ Hasonló dallamot játszott 1979-ben a kazincbarcikai zenekar primása, aki szerint ezt a háború előtt Tardonán menyecsketánchoz, tehát csárdáshoz húzták. Mindez egyrészt azt sejteti, hogy a szilicei verbunkot és ezt a csárdást is magában foglaló tágabb típus szélesebb körben és többféle változatban ismert lehetett. Másrészt a típus ismerete az ekkor már sokkal népszerűbb és még sokkal inkább élő csárdások általános hatásán túl is befolyásolhatta a tréfás verbunk színpadi kísérőzenéjének előadásmódját.

⁴⁰ Takács–Fügedi 1992: 76. A kötetben található lejegyzéshez képest az elhangzott dallam még közelebb áll az 1973-ban gyűjtött változathoz.

⁴¹ Tari 1993: 63.

⁴² Lugossy 1954: 71–73.

⁴³ Sajólád, 1952. október 6. Gyűjtő: Dr. Kerényi György, Kertész Gyula. Játszotta: Orosz Antal cimbalmos 26 éves. D 055/041.

A szilicei verbunk történeti vizsgálatában feltárt jelenségek az északi népzenei dialektusterület más gyűjtéseiben is újra és újra felbukkannak. A korábbi gyűjtésekben gyakori, hogy a nyersanyag drágasága és a gyűjtési körülmények okozta nehézségek miatt a gyűjtők csak a legfontosabb dallamokat rögzíthették, beszélgetéseket nem vehettek fel, a gyűjtések menetének hiányos jegyzetei miatt pedig más forrásból sem ismerjük a szükséges adatokat. A terület falvainak lakói és zenészei számos folklórfesztiválon szerepeltek, amelyek bár ösztönözték saját hagyományuk fenntartását, alakítottak is azon. A mozgalom hatására visszavezethető változás megmutatkozhat a repertoár bővülésében, egy-egy szokás vagy tánc fenntartásában, a színpadra alkalmazásából eredő gyakorlati szempontú változtatásban, vagy a már elfelejtett részletek pótlásában. Az, hogy a szilicei verbunk iránt a helyi közösség újra érdeklődni kezdett, elsősorban a gyűjtőknek köszönhető, de nem mehetett volna végbe a hagyományőrzés iránt elkötelezett, a közösségben vezető szerepet betölteni képes helyi ember nélkül. Bár az újjáélesztett forma történetileg nem minden részletében hiteles, a tréfás verbunkot a háború előtt még gyakorló generáció valamilyen formában még továbbadhatta fiatalkorának szokását a következő generációnak, sőt, a folklórfesztiválokhoz köszönhetően szélesebb közönség előtt is bemutathatta azt. A hagyományos kultúra és közösség felbomlásának sokkal nagyobb léptékű folyamatával e törekvés tartósan nem vezetett eredményre. Mégis, a hagyomány továbbvitele bár csak egy átmeneti generáció számára, de a helyiek identitásának lényeges részévé vált.

Irodalom

- DÓKA Krisztina
2011 Gondolatok a magyar táncfolklór akkulturációjáról. In: Bolvári-Takács Gábor – Fügedi János – Major Rita – Mizerák Katalin – Németh András (szerk.): *Perspektívák az új évezredben a táncművészetben, a táncpedagógiában és a tánckutatásban*. 102–113. Budapest: Magyar Táncművészeti Főiskola.
- DOMOKOS Pál Péter
1966 Két hegedűre írt magyar táncok a XVIII. századból. *Muzsika*. IX. 2. 13.
1978 *Hangszeres magyar tánczene a XVIII. században*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- ÉBNER Sándor
1942 A tűz szerepe a pusztafalusi lakodalomban. *Ethnographia*. XLII. 4. 198.
- GÁL Sándor
1974 Mulatságos verbunk. *A Hét*. 19. 42. 24.
- GÖNYEY Sándor
2011 *A Gyöngyös-bokréta története*. Kézirat. Néprajzi Múzeum Etnológiai Archívum 5771. A datálatlan írás online megjelent: A Gyöngyösbokréta. Írások és dokumentumok a mozgalom történetéből. (Szerk. Dóka Krisztina – Molnár Péter). *Folkszemle*. <http://folkradio.hu/folkszemle/gyongyosbokreta02/index.php#ftn1> Utolsó hozzáférés: 2016. márc. 31.
- KAPOSI Edit–MAÁ CZ László
1958 *Magyar népi táncok és táncos népszokások*. Budapest: Bibliotheca.
- KISS Lajos (szerk.)
1956 *A Magyar Népzene Tára III/B Lakodalom*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- KISS Lajos
1960 Népi verbunk-dallamainkról. In: Dienes Gedeon-Morvay Péter (szerk.): *Tánc tudományi Tanulmányok 1959–1960*. 279–290. Budapest: Magyar Táncművészek Szövetsége Tudományos Bizottsága.
- KÖNCZEI Csongor
2014 A színpadi táncművészet hatása a hagyományos tánc kultúrára, avagy „etno-tánc mesterek” működése az ezredforduló erdélyi falvaiban. In: Könczei Csongor (szerk.): *Az erdélyi magyar táncművészet és tánc tudomány az ezredfordulón II*. 129–137. Kolozsvár: Nemzeti Kisebbségkutató Intézet.
- LUGOSSY Emma
1954 *39 verbunktánc*. Budapest: Zeneműkiadó.
- MAJOR Ervin
1926 Három, tévesen Liszt Ferencnek tulajdonított kompozícióról. *Zenei Szemle*. XI. 26–28.
1953 „Népdal és verbunkos. In: Szabolcsi Bence – Bartha Dénes (szerk.): *Zenatudományi Tanulmányok I. Emlékkönyv Kodály Zoltán 70. születésnapjára*. 221–240. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- MARTN György
1983 A körverbunk dialektusai és típusai. In: Lányi Ágoston – Martin György – Pesovár Ernő: *A körverbunk*. 36–191. Budapest: Zeneműkiadó.
- PAPP Géza
1976 A korai verbunkos stíluselemei XVIII. századi közhasználatú zenénkben. *Magyar Zene*. XVII. 227–247.
1987 *Hungarian Dances 1784–1810. /Musicalia Danubiana 7./* Budapest: MTA Zenetudományi Intézet.
- Papp László
1958 Lakodalmi szokások Hosszúpályiban.” In: Kaposi Edit – Maá cz László: *Magyar népi táncok és táncos népszokások*. 228-230. Budapest: Bibliotheca.
- PÁVAI István
2012 *Az erdélyi magyar népi tánczene*. Kolozsvár: Kriza János Néprajzi Társaság.
- RICHTER Pál (szerk.)
2012 *Magyar Népzenei Antológia: Digitális összkiadás*. Budapest: MTA BTK Zenetudományi Intézet.
- SZEDREY Ákos
1939 Pusztafalusi néphagyományok. *Néprajzi Értesítő*. 31. 2. 156–170.

- SZENTPÁL Mária (szerk.)
 1953 *Pusztafalutól – Karcsáig. Abaújmegyei táncok és dalok.* Molnár István tanulmányával és táncírás melléklettel. Budapest: Zeneműkiadó.
- TAKÁCS András
 1971 *Szilice, Borzova, Berzété, Kőrös táncai.* /Eredeti magyar népi táncok VII./ Bratislava: Osvetovjústav.
 1983 Néprajzgyűjtés. *A Hét.* 28. 50. 7.
 1990 *Borzova, Szilice, Magyarbőd táncai.* /Eredeti magyar népi táncok IX./ Bratislava: Osvetovjústav.
 2014 A kincsőrző. Beszélgetés id. Mezei Sándorral. *Tizenkét Hét. A CSEMADOK időszaki kiadványa.* 1. 2. 12–15.
- TAKÁCS András – FÜGEDI János
 1992 *Gömöri népi táncok.* Pozsony: Madách.
- TARI Lujza
 1989 Weiner Leó művészete a népzenei források tükrében. In: Kárpáti János (szerk.): *Weiner-tanulmányok.* /A Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola tudományos közleményei 2./ 59–212. Budapest: Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola.
 1993 Lajtha László, a palóc hangszeres zene kutatója. *Magyar Zene* XXXIV. 1. 60–84.
 2010 *Szlovákiai magyar népzene. Válogatás Tari Lujza népzene gyűjtéséből (1983-2006).* /Gyurcsó István Alapítvány könyvek 49./ Dunaszerdahely: Csemadok Dunaszerdahelyi Művelődési Intézete.
- TÓTH Arnold
 2011 *Vőfélykönyvek és vőfélyversek a 19. században. (Kézírtos vőfélykönyvek Északkelet-Magyarországon).* Doktori disszertáció. Budapest, ELTE BTK Irodalomtudományi Doktori Iskola.
- UJVÁRY Zoltán
 2002 *Gömöri magyar néphagyományok.* (Szerk. Veres László – Viga Gyula). Miskolc: Herman Ottó Múzeum.
 2007 *Kultusz, színjáték hiedelem.* (Szerk. Veres László – Viga Gyula). Miskolc: Herman Ottó Múzeum.
- VARGA Gyula
 1958 Játékos-dramatikus táncok Biharban. In: Morvay Péter (szerk.): *Tánc tudományi Tanulmányok 1958.* 106–116. Budapest: Magyar Táncművészek Szövetsége Tudományos Bizottsága.
- VARGA Sándor
 2014 A tánc házas turizmus hatása egy erdélyi falu társadalmi kapcsolataira és hagyományaihoz való viszonyára. In: Könczei Csongor (szerk.): *Az erdélyi magyar táncművészet és tánc tudomány az ezredfordulón II.* 105–128. Kolozsvár: Nemzeti Kisebbségkutató Intézet.